

3. Проць О.Є Особливості правової соціалізації у суспільстві ризику. 2019. С. 23 URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2019/7.pdf.

4. Дзьобань О. П. Правове виховання і правова соціалізація: діалектика взаємозв'язку. С. 2–8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravove-vihovannya-i-pravova-sotsializatsiya-dialektika-vzaemozv-yazku>.

5. Парута О. Правова соціалізація особи як об'єкт теоретично-правового дослідження. 2018. С. 38. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/jan/15411/8.pdf>.

6. Підчасов Є.В. Соціалізація особистості в контексті правосвідомості та правового виховання. 2015. URL: https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00853364_0.html#text.

Муравська Аліна Олегівна,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 3 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник: доцент кафедри теорії
держави та права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент *Мозоль Н. І.*

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ КОНЦЕПЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Події останніх років показали, що громадянська свідомість присутня у більшості громадян країни. Нажаль, вона не розповсюджена на все суспільство. На Євромайдан у різних містах України вийшли ті люди, які усвідомлювали своє право на виявлення своїх думок щодо майбутнього розвитку держави. Демократичні свободи громадянського волевиявлення існували формально, але виявилось, що суспільству ще потрібно їх вибороти. Надто мала частка суспільства знала, які права впливали на діяльність держави в демократичному суспільстві. Більшість жила радянськими стандартами.

Українське суспільство є суспільством перехідного типу, тобто радянський спадок досі відчутний. Значна частина громадян не усвідомлює, що таке демократичні цінності, ще більше не в повній

мірі розуміють як ними користуватися. З огляду на це, особливої значущості набуває проблема виховання у молодого покоління шанування національних традицій, любові до Батьківщини, відданості справі зміцнення державності, сприяння усвідомленню громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських цінностей, формування активної громадянської позиції, утвердження якостей громадянина – патріота своєї держави.

Громадянська культура (культура громадянства) «полягає у здійсненні громадянського ества людини, у повнокровному його втіленні, реалізації» [5, с. 200]. Однією із ознак громадянської культури є законслухняність, що втілюється у свідомому дотриманні суспільних законів, повазі до прав інших людей, визнанні суспільних авторитетів. Іншою ознакою є лояльність, яка виражається у шанобливому й доброзичливому ставленні до державних законів, чинного уряду, установленої влади. Лояльність також позначається в здатності людини до самообмеження («свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої»). Таким чином, один із рівнів громадянської культури - це правосвідомість людини.

При тому сліпого дотримання законів недостатньо, щоб бути громадянином, адже С. Г. Рябов часто застосовує слова «громадянське суспільство» для позначення саме демократичного суспільства. Вчений пропонує розрізняти різні громадянські суспільства за рівнем «відстояння особи від держави» [6, с. 202], види яких корелюють з класифікацією політичних режимів.

Тоталітарний режим немає нічого спільного з демократичними цінностями, адже в такому суспільстві панує атмосфера свавілля, вседозволеності, авторитет вождя і його волі, незахищеності від примх владної верхівки. Цікаво, що ряд науковців, схоже, підтримують думку за відомим висловом графа Жозе де Местра «Кожен народ має таку владу, на яку заслуговує», адже «Культура тоталітаризму – це добровільна відмова від демократії» [6, с. 203]. Тут ще раз звернемо увагу на те, що вчені необхідною умовою існування демократії вважають демократичну налаштованість суспільства.

Те ж стосується й авторитарного режиму. В авторитарному суспільстві панує жорсткий, суворий закон, дотримання якого є обов'язковим і не може мати ніяких заперечень [6, с. 204].

Демократичні цінності визначають можливість впливати на державне життя, свободу волевиявлення. Отже, «ознаками

громадянської культури демократичного типу є законослухняне, лояльне і разом з тим вимогливе і критичне ставлення до інституцій влади та їхніх настанов, цінування особистості своїх інтересів і позицій та здатність їх захищати і здійснювати» [6, с. 204].

Кожне суспільство породжує певний вид культури, який продукує відповідні норми поведінки, типи відносин між людьми, ціннісні орієнтації, особистісні та громадські пріоритети. Підтвердження цьому ми знаходимо, аналізуючи погляди різних мислителів та вчених.

У працях Сократа, Платона, Аристотеля чітко простежується думка про вищість громадянських (суспільних, державних) обов'язків, їхню перевагу над індивідуальними інтересами особистості; досягнення загальної мети мало першість порівняно з прагненнями і бажаннями окремих людей [1, с. 144]. Звідси громадянська культура, хоча такий термін і не використовувався мислителями, несла в собі ідеї про безумовне підпорядкування індивіда державі, дотримання визначених нею норм буття, переважно в політичній сфері.

Новий сплеск інтересу до ідеї громадянського суспільства спостерігається у XVII ст. У цей час з'являється теорія громадянського суспільства Дж.Локка. Саме з неї розпочинається класичне тлумачення цього терміну, хоча він ще поєднується з політичною сферою і не відокремлюється від держави. Громадянська культура цього періоду може бути визначена як система домовленостей, свобода переконань і думок, свобода володіння й використання власності, рівність людей між собою, захищеність від чужої сваволі, терпимість, толерантність у взаємних діях.

Запропонований Дж.Локком тип громадянського суспільства і характерної для нього культури, суттєво наближається до сучасних визначень цих понять. Громадянськість як ознака культури (на відміну від республіканської теорії громадянства античності) набуває ліберальних рис. У її основу покладаються ідеї свободи і прав індивіда, який уперше підноситься над суспільством і державою, наділяється такими основними групами прав, як громадянські, політичні та соціально-економічні. Проголошується рівність усіх індивідів між собою, тотожність їхніх представницьких прав, незалежно від обов'язків і обставин [2, с. 149].

Його сучасник Т.Гоббс дотримувався дещо іншої думки стосовно сутності громадянського суспільства і громадянської

культури. Він вважав, що проголошений Локком стан необмеженої свободи індивіда в користуванні своїми правами може повернути суспільство до його природного стану. Адже право на все фактично означає відсутність права на будь що. Щоб уникнути незручностей і загроз, які неодмінно виникають за таких умов, Т.Гоббс пропонував запровадити громадянський стан (*status civilize*), що, на його переконання, надало б змоги регулювати невпорядковані відносини між людьми відповідними законами та нормами. Для цього, стверджував він, люди мають укласти угоду й створити державу, яка стане над суспільством, відчужуючи частину природних прав індивідів. Це і буде громадянське суспільство, яке на відміну від природного, додержавного, характеризуватиметься станом людяності, що несе в собі громадянську культуру [3].

Період творення Київської Русі є в цьому контексті унікальним етапом, коли формування основ громадянської культури збіглося з процесами державотворення. Головний громадянський обов'язок слов'янина щодо своєї держави вбачався в захисті її від численних зовнішніх ворогів, а провідна громадянська цінність у впевненості в могутності, силі своєї держави як надійному факторі майбутнього слов'янської нації [4, с. 17].

Особливим періодом, позначеним активізацією ролі громадськості як передумови формування громадянського суспільства і громадянської культури, можна вважати 60-і роки XIX ст. У цей час під впливом революційних подій у Європі, а також антикріпосницької реформи 1861 р. спостерігається пробудження інтелектуальних і моральних сил в усіх сферах громадсько-політичного життя. Означене «пробудження» вносило певні зміни в культуру тогочасного суспільства, наповнюючи її зміст громадянським компонентом. Останній може розглядатися як окремі паростки громадянського суспільства, що набували прояву через створення органів місцевого самоврядування (земств); діяльність добровільних (недержавних) об'єднань громадян – громад; виникнення громадських рухів і політичних партій, незалежних від державної влади; створення незалежних друкованих видань; піднесення вагомості громадської думки.

У громадській думці під впливом західноєвропейських філософських теорій громадянськості виникають власне українські. Започаткована кириломефодіївцями ще в 40-х роках ліберально-народницька течія, у другій половині XIX ст. перетворилася на теорію громадівського соціалізму. Її послідовники (В.Антонович,

Б.Грінченко, М.Грушевський, М.Драгоманов, М.Зібер, С.Єфремов та ін.) досить критично ставилися до унітарних державних структур, республіканського централізму, межових проявів націоналізму, які спонукали до примусу особистості, насильства над людиною, обмеження її прав і свобод. Громадянська культура у цьому контексті поставала як становлення демократичного мислення, спрямованого на підтримку власної громади, спільноти рівних громадян.

Таким чином, сутність поняття «громадянське суспільство» і розуміння породжуваної ним громадянської культури неоднозначно тлумачилася на різних етапах історичного розвитку. Їх визначення значною мірою зумовлювалося поглядами, які сповідували мислителі тієї чи іншої епохи.

Нинішній ренесанс громадянської культури пов'язаний із загальними соціокультурними та політико-економічними процесами, характерними для сучасного етапу розвитку України, що активізує наукові дослідження з цієї проблематики, актуалізує необхідність переоцінки усталених у недалекому минулому поглядів на її сутність. Одним з напрямів таких досліджень має стати проблема формування в молодого покоління громадянської культури як важливого елементу загальної культури суспільства й окремої особистості.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Политика. Сочинения : в 4 т. М. : Мысль, 1983. Т. 4.
2. Громадянин. Держава. Громадянське виховання: Антологія / упоряд. М. П. Рагозін, О. В. Сухомлинська. Донецьк, 2001. 262 с.
3. Гоббс Т. Избранные произведения. М. : Мысль, 1965.
4. Корінна Л. В. Формування громадянських цінностей старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Житомир, 2004. 220 с.
5. Рябов С. Г., Томенко М. В. Основы теории политики. К. : Тандем, 1996. 192 с.
6. Рябов С. Г. Политологична теорія держави. К. : Тандем, 1996. 240 с.